

ПІДСТАВИ ВИПРАВДАННЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

КОВАЛЬ Ольга Миколаївна - аспірант кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК [343.131.8]: 343.1

Рассмотрены общетеоретические основы и понятие «основание оправдания». Предложено определить «основаниями оправдания» - установленные процессуальным законом условия, при обнаружении которых суд обязуется провозгласить человека невиновным. Доказано, что согласно нормам УПК Украины оправдание возможно только по одной из перечисленных и закрепленных законодательством оснований, и по совокупности оснований невозможно. Для решения противоречивого положения в УПК предложено дополнить положения ч. 6 ст. 284 п. 3 и п. 4, ведь при обнаружении данных оснований суд постановляет решение о закрытии уголовного дела, которым лицу предоставляется право на возмещение причиненного вреда.

Ключові слова: кримінальне провадження, виправдання, підстави виправдання, підстави реабілітації.

Тема виправдання та питання підстав виправдання набули актуальності у зв'язку із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України.

Проблеми інституту виправдання і окремі аспекти підстав виправдання висвітлювалися в дослідженнях учених-процесуалістів – М.І. Пастухова, Т.Т. Таджієва, І.О. Лібуся, Г.М. Резника, Ю.М. Седлецького й ін. Серед сучасних авторів, що досліджували інститут виправдання та реабілітації, варто назвати А.В.Абрамова, І.А. Петрухіна, Ю.Ю.Чурилова, М. Є. Шумило. Питанням

підстав реабілітації присвячено увагу в роботах М. Р. Мазур.

Виявлення невіршених проблем

Розгляд у науковій літературі окремих аспектів підстав виправдання та підстав реабілітації не виключає необхідності комплексного дослідження цих понять, особливості їх законодавчого закріплення, а також форм і методів реалізації в кримінальному провадженні.

Формування цілей статті

Основною метою є дослідження теоретичних положень та підходів до поняття підстава виправдання. Визначення закріплених законодавчо підстав та вирішення деяких теоретичних питань їх тлумачення та застосування при закритті кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу

Для того, щоб розкрити дане питання, спочатку необхідно визначитися зі змістовним навантаженням термінів «підстава», «реабілітуюча підстава» та «підстава виправдання».

Взагалі, «підстава» є філософською категорією, яка часто підмінюється поняттям «умова» чи «обставина», що, в свою чергу, є окремими категоріями. Так, «умовами» визнаються зовнішні обставини, особливості реальної дійсності, за якими відбувається або здійснюється що-небудь [1, с. 1506]. У той час, як «підставами» вважаються ті голов-

ні обставини, на яких базується явища реальної дійсності [1, с. 966]. Обставина – явище, подія, факт, що пов'язані з чим-небудь, супроводять або викликають що-небудь, впливають на щось [1, с. 819].

Спираючись на наведене тлумачення, обраним поняттям можна дати наступні визначення. Так, умовами реабілітації є ті зовнішні обставини, за наявності яких починають діяти її підстави. Останні, в свою чергу, – це процесуальні акти, які констатують незаконність та необґрунтованість кримінального переслідування або засудження особи, тобто підтверджують невинуватість особи в інкримінованому їй діянні [2, с. 429].

Підставами виправдання вважаються встановлені процесуальним законом умови, при виявленні яких суд зобов'язується проголосити особу невинуватою. У той час, як виправдовувальними обставинами називаються ті фактичні дані, що з'ясовані під час судового розгляду. Зокрема, О. В. Абрамов вважає встановлення виправдовувальних обставин початком діяльності суду щодо виправдання підсудного [3, с. 93].

Усі підстави, визначені положеннями Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК), прийнято розділяти на реабілітуючі та нереабілітуючі. Відповідно до п. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК реабілітуючими підставами є встановлена відсутність події кримінального правопорушення та встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення. Відповідно до ч. 6 ст. 284 КПК, при виявленні даних підстав суд зобов'язаний ухвалити виправдовувальний вирок.

У випадку виявлення під час судового провадження нереабілітуючих підстав, тобто тих, які не знімають підозр, проте звільняють особу від кримінальної відповідальності, передбачених пунктами 5, 6, 7, та 8 ч. 1 ст. 284 КПК [4, с. 619], суд постановляє про закриття кримінального провадження, якщо:

– помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;

– існує вирок утому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або винесена судом ухвала суду про закриття криміналь-

ного провадження у тому самому обвинуваченню;

– потерпілий, а також його представник відмовилися від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

– стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу.

Та п. 2 ч. 2 ст. 284 КПК:

– якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.

Водночас підозрюваному надано право заперечувати проти закриття проти нього кримінальної справи у зв'язку зі звільненням її від кримінальної відповідальності, якщо він проти цього заперечує (п. 1 ч. 2, ч. 7 ст. 284 КПК).

За нереабілітуючими підставами суд виносить ухвалу про закриття кримінальної справи, що може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Окрім названих, до підстав виправдання, тобто таких, при виявленні яких суд зобов'язується ухвалити виправдовувальний вирок ч. 1 ст. 373 КПК, віднесено:

недоведеність вчинення кримінального правопорушення, в якому обвинувачується особа;

недоведеність вчинення кримінального правопорушення обвинуваченим;

недоведеність, що в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення.

Відповідно до норм КПК України, виправдання підсудного в кожному конкретному випадку передбачає встановлення тієї конкретної підстави, яка свідчить про необґрунтованість висунутого проти особи обвинувачення у конкретній справі. Тобто виправдання можливе лише за однією із перерахованих і закріплених законодавством підстав. Отже, у сукупності підстав виправдання також не можливе.

Відповідно, не можна вести мову про «конкуренцію підстав виправдання» [5, с. 99.], адже фактично кожна із підстав закріплена процесуальним законодавством має власний зміст та особливе тлумачення. Існу-

ючий тісний зв'язок таких підстав виправдання, як встановлена відсутність події та встановлена відсутність у діянні складу злочину, має враховуватися при ухваленні виправдовувального вироку, адже дві підстави фактично означають відсутність злочину, однак мають різне сутнісне наповнення та змістовне навантаження.

Суперечлива ситуація склалася із п. 3 та п. 4 ч.1 ст. 284 КПК, доля яких не вирішена ч. 6 названої статті. Для вирішення питання щодо п. 3 та п. 4 варто згадати, чим взагалі є інститут реабілітації.

Фактично реабілітація – це поновлення, повернення в попереднє правове (та соціальне) становище. У кримінальному процесі вона найчастіше розглядається як відшкодування шкоди, спричиненої кримінальним переслідуванням чи засудженням.

Рішення щодо п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК треба шукати не в Кодексі, а в Законі України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року. Так, п. 2 ч.1 ст. 2 закріплено реабілітуючі підстави, в переліку яких згадано невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливостей їх отримати. При закритті справи з посиланням на дану підставу у обвинуваченого (підсудного) виникає право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених Законом.

Що ж до п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК, то її можна вважати реабілітуючою через її формулювання: «набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою», хоча ст. 2 названого Закону вона прямо не закріплена.

Отже, спираючись на Закон від 1 грудня 1994 року п. п. 3, 4 ч. 1 ст. 284 можна віднести до реабілітуючих, хоча ні у ст. 284, ні у ст. 130 КПК це прямо не передбачено. Таким чином, варто доповнити положення ч. 6 ст. 284 п. 3 та п. 4, адже при виявленні даних підстав суд має виносити ухвалу про закриття кримінального провадження, якою особі надається право на відшкодування спричиненої шкоди.

Не всі реабілітуючі підстави констатують повну невинність особи і можуть враховуватися до підстав виправдувальних. Фактично із наявної ситуації виходить, що законодавець розподілив підстави на ті, при виявленні яких у судовому провадженні мають в обов'язковому порядку ухвалюватися виправдовувальні вироки, і ті, за якими провадження просто закривається ухвалою суду (або якщо мова йде про досудове провадження відповідною посадовою особою правоохоронного органу) з визнанням особи невинуватою.

Право обвинуваченого (підозрюваного) заперечувати проти закриття провадження надано КПК лише у зв'язку зі звільненням його від кримінальної відповідальності (п. 1 ч. 2, ч. 7 ст. 284 КПК). Тобто фактично в усіх інших випадках особа позбавляється права на заперечення і права на ухвалення виправдовувального вироку у її справі. Зауважимо, що за нереабілітуючими підставами суд виносить ухвалу про закриття кримінального провадження, що може бути оскаржене в апеляційному порядку. І хоча в інших випадках законом це не передбачено, слід пам'ятати, що при закритті кримінальної справи з нереабілітуючих підстав обвинувачений фактично визнається винним.

У випадку закриття справи у зв'язку зі смертю особи, проти якої було порушено кримінальну справу, враховується думка його близьких родичів, які можуть наполягати на дальшому провадженні розслідування для реабілітації померлого (згадується в ч. 4 ст. 447, ст. 525, п. 6 ч. 2 ст. 52 та п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК).

Право особи заперечувати проти закриття справи і також право на виправдання пов'язане з правом особи на виправдовувальний вирок. «Право обвинуваченого на виправдовувальний вирок» має велике значення для характеристики правового статусу обвинуваченого, оскільки є проявом одного із найголовніших принципів кримінального судочинства – презумпції невинуватості. Значення даної формули обумовлено тісним зв'язком таких інститутів кримінального процесу, як права обвинуваченого, презумпція невинуватості і виправдовувальний вирок.

АНОТАЦІЯ

Розглянуто загальнотеоретичні основи та поняття «підстава виправдання». Запропоновано визначити «підставами виправдання» - встановлені процесуальним законом умови, при виявленні яких суд зобов'язується проголосити особу невинуватою. Доведено, що відповідно до норм КПК України виправдання можливе лише за однією із перерахованих і закріплених законодавством підстав, і по сукупності підстав не можливе. Для вирішення суперечливого положення в КПК запропоновано доповнити положення ч. 6 ст. 284 п. 3 та п. 4, адже при виявленні даних підстав суд має виносити ухвалу про закриття кримінального провадження, якою особі надається право на відшкодування спричиненої шкоди.

Отже, право особи на виправдання включає в себе право обвинуваченого на постановлення виправдовувального вироку за наявності законних на те підстав. Також дане право передбачає собою заборону закриття кримінальної справи та завершення кримінального провадження, якщо підозрюваний чи обвинувачений заперечує проти закриття справи та припинення переслідування. Право на виправдальний вирок включає й право на стабільність постановленого судом законного виправдовувального вироку, що реалізуються нормами КПК, які встановлюють межі перегляду виправдовувального вироку.

Висновки. Відповідно до норм КПК України виправдання підсудного в кожному конкретному випадку передбачає встановлення тієї конкретної підстави, яка свідчить про необґрунтованість висунутого проти особи обвинувачення у конкретній справі. Тобто виправдання можливе лише за однією із перерахованих і закріплених законодавством підстав. Отже, у сукупності підстав виправдання не можливе.

Можна зробити висновок про існування в КПК трьох видів підстав: виправдовувальні підстави (п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 284, п. п. 1, 2 та п. 3 ч. 1 ст. 373 КПК) реабілітуючі підстави (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК, та ті, щодо яких законодавець чітко не визначився п. 4 ч. 1 ст. 284

SUMMARY

We discussed general theoretical framework and the concept of the «justification». We identify the «acquitted foundation» as the conditions of the procedural law under which the court proclaims person innocent. It is proved that under the rules of Code of Criminal Procedure only one reason can be used as an excuse for time. To solve the conflicts between the CPC proposed to add provisions of Part 6 of Article. 284 § 3 and § 4, as reasons for rehabilitating so person shall be entitled to recover damages.

КПК) та нереабілітуючі підстави – тобто всі інші закріплені нормами Кодексу (п. п. 5-8 ч. 1 та п. 2 ч. 2 ст. 284, ст. 340 та ст. 19 КПК).

Для вирішення суперечливого положення в КПК пропонується доповнити положення ч. 6 ст. 284 п. 3 та п. 4, адже при виявленні даних підстав суд має постановляти ухвалу про закриття кримінального провадження, якою особі надається право на відшкодування спричиненої шкоди.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов. рсд. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005.— 1728 с.
2. Мазур М. Підстави реабілітації в судовому провадженні / М. Мазур // Вісник Львівського університету. – 2010 – вип. 51. – С. 428-435.
3. Абрамов А. В. Оправдание в уголовном процессе : дис. ... кан. юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Абрамов А. В. – Н. Новгород, 2005. – 206 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: «Юстініан», 2012. – 1224 с.
5. Петрухин И. Л. Оправдательный приговор и право на реабилитацию: [монография] / И. Л. Петрухин. – М.: Проспект, 2011. – 192 с.